
STUDIU MONOGRAFIC

VALERIU MATEI. *Elegiile fiului risipitor*
(Opera poetică). – Iași, Editura Princeps Edit
(Colecția *Ediții critice*), 2010, 668 p.

Poetul „cântecului trist al formelor”

Valeriu Matei își adună poemele în antologia *Elegiile fiului risipitor*, ce apare la 51 de ani ai poetului, născut într-o zodie nichitastănesciană (el vede lumina zilei la 31 martie 1959, în familia lui Nicolae și a Sevastiței, „*țărani cu școală românească*”, mama remarcându-se ca o talentată povestitoare și interpretă populară), în satul Cazangic, județul Lăpușna, acolo unde Ștefan cel Mare își ținea căluții săi pregătiți pentru a străpunge hățișurile codrilor spre a-i întâmpina surprinzător pe dușmani, unde „*piatra și lutul/ a ființare sângeră sub bolți*” și unde, lângă Valul lui Traian, apare fantasma lupului dacic, care este substanțializarea „*lupului de jertfă*”.

Legătura sentimentală cu aceste locuri fabuloase, adâncită și nuanțată de înstrăinarea pe care a cunoscut-o în perioada studiilor la Moscova, a exmatriculării și exilării într-o localitate denumită Noul Ierusalim, au impus și marca existențială a demersului său poetic. *Stranietatea* (în sens freudian), nefamiliaritatea mediului în care este aruncat îl face grav-meditativ, elegiac și liturgic, neîncrezător în convenționalitate și teatralitate, în ludicul idealizat de postmodernism.

În *Prologul* la volumul *Somn de lup*, considerat „*cartea la care țin cel mai mult*” din simplul motiv, că exclus de la doctorantură, rămas fără acoperiș deasupra capului, etichetat ca antisovietic și naționalist de KGB, angajat cu un salariu simbolic la un mic muzeu de studiere

a ținutului, înotând prin zăpezi de un metru și mereu hăituit de securiști, își suplina absența de comunicare cu întreținerea unui cult al strămoșilor, reînviind imaginea țării sale „*divizată și lipsită de libertate*”. „*Două dintre amintirile copilăriei mele, mărturisește poetul, s-au convertit atunci în clipe de iluminare și de frumusețe – Valul lui Traian (linia lui superioară) ce trecea prin preajma satului meu, un loc fascinant, miraculos, monument antic șters de pe fața pământului sub ochii mei de copil (prilejuind atunci și apariția mai multor istorisiri despre comorile găsite de cei impuși de arhitectii regimului de ocupație să distrugă Valul) și piatra scrisă cu litere latine, pe care țărani din vecinătate au găsit-o nu departe de locul săpăturilor și au pus-o ca sprijin la fântână, piatră căreia, în jocul nostru copilăresc, îi curățam cu un bețișor sau cu o pană de găscă literele, fiind vrăjiți mai ales de meandrele misterioasei litere Q. Fără aceste amintiri înțelegerea acestei cărți nu ar fi deplină, cu atât mai mult că în ultimele decenii a devenit aproape o modă să-ți iai în bășcălie și strămoșii, și țara.*” Mărturia poetului are orațiune programatică; e, în fond, o profesiune de credință, o *ars poetica*, explicatoare a comportamentului său liric, menținut într-un cadru al gravității și substanțialității ideatice. Mitul său personal se axează pe *trăire*, pe diltheyana *Lebenspsychologie*, pe acea *rănire* a ființei puse sub semnul unei determinări destinale. Identificarea cu lupul ține de o asumare a soartei, de

constructuralitatea cu „durerea străbună”: „Lup singuratic, stăpân în codrul umbros,/ prin mine mai murmură durerea străbună/ și gloanțele atâtor hăitași îmi stăruie-n piept dureros,/ și-n sunet de corn, în sunet duios,/ mă cuprinde omătul vălurat sub lună.../ (...) În goana hăitașilor zăpada scânteie,/ port la gât lanț sclipitor de lună/ și visez sânii tăi albi, femeie,/ eu, lupul de jertfă, lupul de sânge dat prăzii,/ când cu tâmpla rănită mai sânger pe-ntinsul zăpezii” (Somn de lup). Simbolismul lupului, animal psihopomp feroce, singuratic, care poate fi îmblânzit și făcut călăuză (în credințele noastre populare), conține sugestia pericolului fundamental, poporul român fiind născut, după Mircea Eliade, „sub semnul Lupului, adică predestinat războaielor, invaziilor și emigrărilor” (vezi Doina Ruști, *Dicționar de teme și simboluri din literatura română*, București, 2002, p. 231-232).

Lupul apare, la Valeriu Matei, nu doar ca un simplu arhetip, ci ca un complex cultural, ca un mitem polivalent, în care e codificat sentimentul destinului și singurătății, „umbrei unei cruci” ce urmărește ființa, credința că singura soluție salvatoare e puterea cântecului orfic și al frumuseții poemului: „viscolește dens și neîntrerupt și ziua se face noapte –/ în avalanșa întunericului apare corbul lui Edgar Poe,/ fulguie ușor, fosforescent și noaptea se face zi,/ în lumina rarefiată imaginile-și pierd conturul,/ se aștern valuri de nămeți ca-ntr-o poveste nordică,/ urletul lupilor singurătății se aude până departe,/ muzica și culorile își adună simetria/ și frumusețea salvatoare zace înghețată/ pe câmpul alb al foii de scris” (Pe câmpul alb). Salvatoare e și lacrima poetului „dincolo de poem,/ de Logos și de tăcere,/ dincolo de raza de soare,/ de liniștea ce ascunde/ simfonia izvoarelor,/ dincolo de durerea divizării/ ființei, neamului, țării,/ dincolo de singurătate,/ de bucurie și de abis...”, se spune într-un poem dedicat lui Grigore Vieru (Lacrimă în pustiu).

La Valeriu Matei săgeata este unită cu ținta, lumea-i un amestec de apă, foc, ca la Empedocle, sufletul se arcuiește rebel, iubita e templul înălțat pe ruine. E o poezie a fervorii adolescente („Am vârsta, când încep să simt lumina/ și umbra stelei răstignite-n vid...”, a ruperii timpului în două printr-un uriaș stâlp de foc, a unui dans pasional al ființei în care se proiectează umbrele vieții și neantului, umbra lui Christos însuși purtându-și crucea spre locul răstignirii, a unui mare Duh ce bate-n porți de taină).

Dacă *Stâlpul de foc* traduce ritualul trezirii firii și sufletului adolescentin, *Somn de lup* este expresia dacismului ancestral al sufletului proiectat în fantomele lupilor, aceste imagini fantasmagorice fiind călăuzite de un sentiment al pustiului și nopții, pe care le-a cunoscut neamul nostru. Numele Moldova, Meosia, Altinum, Alba, Tyras, Tropaeum Traiani, Enisala, Elhov, Istrios, Ibru sunt salbe materne în sângele poetului înflorat de luptă, uitare și jertfă plătită.

„Poet substanțial în descendență nichitiană”, după cum observa Eugen Simion, Valeriu Matei îmbină două registre: tradițional și modern, fiind cuprins de „febra unui gând împietrit”, de angoasa vidului sau de tristețea senin-mioritică a lupului de jertfă.

Scriind cu o creangă de salcie plângătoare, după observația lui Alex Ștefănescu, înzestrat cu o inteligență artistică remarcabilă, marcat de influențe nichitastănesciene, Valeriu Matei este un „poet cultivat și modern”, ce-și „estetizează cu bun gust emoțiile, le radicalizează expresiv, le transformă într-o viziune”.

Valeriu Matei s-a reimpus în viața literară cu trei volume de poezii, apărute în 2003, *Dimineața marelui oraș* (selecție din culegerile mai vechi plus 13 poeme noi), *Grecia imaginată și Orfeu și singurătatea*. Viziunea sa poetică s-a apocaliptizat, s-a colorat în negru și în griul de plumb bacovian, s-a pătruns de un aer vechi, învolburat de

albatrosul lui Baudelaire și de corbul lui Poe și sonorizat, la miezul nopții, de clopotele din San Marc ce vestesc îndrăgostiților lui Shakespeare timpul despărțirii. Poetul se scufundă într-o realitate bulversată, răsturnată, reflectată încâlcit într-o oglindă creată de realiști, unde se vede un imens gol în care se „adună fâșii de neant pe soclul statuii de zgură”. Autoportretul lui reprezenta „o cruce vie” „întrezărindu-se prin ceață/ ca o pasăre migratoare cu aripi rănite”: „o cruce de pământ peste mormântul gol/ sunt acum,/ în ziua cu visele crucificate” (Autoportret). Orașul e și el proiectat bacovian: „Orașu-i singur și-i al nimănui./ Îl înfiază iarna cu aspre geruri” (Oră de priveghere); „e lăncedă noaptea pe culmile sării/ e în orașul negru, strivii” (Neguri); „Orașul acesta e ca un cimitir/ în care defuncții s-au răsculat/ împotriva legilor morții” (Semne); „pe străzile urbei urātu-și încearcă/ partea de umbră ascunsă în zei” (Pe străzile urbei). Secvențele realului citadin se scufundă într-un acord apocaliptic general: „deodată/ orașul mi-aruncă în față rănilor lui/ ascunse după înalte pancarte./ Orașu-i orfan, el e al nimănui,/ un Nero-l pudrează, alt Nero îl arde./ El plânge în zori cu turla spre ceruri/ și stolurile de păsări sunt lacrimi fierbinți./ el își pune pe cap negrii nori când vin geruri/ ferecându-și făptura, scoțându-l din minți” (Dimineața marelui oraș).

O formulă temerară propune Valeriu Matei în *Grecia imaginară*: sunt 12 replici la proiecțiile figurale barbiene ale *spiritului pur*. Mitopo(i)etica „*jocului secund*” bazată pe geometrie și extază, pe îmbinarea simbiotică a apolinicului și dionisiacului, pe o *Grecie imaginară*, identică *Isarlâcului* balcanic și concepută în chip nietzschean ca un tărâm orgiastic, este admirabil însușită și turnată în cunoscutele forme eliptice, sintetice, ermetizate. Mai mult decât atât: barbianismului tehnicist i se alătură inserțiunii intertextuale eminesciene, folclorice, stănesciene postmoderniste

(sunt parafrazate și moralele fabulelor lui Donici).

Valeriu Matei procedează subversiv în astfel de preluări mitopo(i)etice pro/antibarbiene, actualizând discursul „*jocului secund*” și relativizându-l prin mutări de accente, prin întregiri grotești și înscriindu-l în jocul existențial sau textistențial postmodern: „...sens sacru – semnul singur scalpând transfigurat/ tumoarea textistenței tronând unde-se-tem/ uneltele umbrite în unghiul virusat;/ vai! vulturii vieții veghind wagnerian/ walhalla în westernuri vibrând xilofonit,/ xenomorfa frazei cu multă xantofilă,/ yarzi de xerografie-n yoghista de zambilă-/ zâmbiți, e zarea-n zâmbet și zarzăru-i zorit!! polenul poeziei se pierde în zenit,/ pe pajiștile prozei plâng palide postume/ și drama dăinuirii destramă-un veac de spume...” (secvența a patra a ciclului II *Mai dreapta cinstire a jocului existențial*).

Nota polemică se ascunde în aceste referințe la „*veacul de spume*”, la un veac „*putred*” hamletian și un „*verb putred*”, în relativizarea spunerii poetice a adevărului („*nimic din ceea ce-i adevărul/ nu se citește cu adevărat*”) (*Prefață relativă la o teoremă absolută*) și a creării sistemelor, căci noile orizonturi barbiene ascund moartea „*anunțată/ poemului retras și marginal*” care „*dispare-n logos sobru ce-și desfată/ abisul senzual și cerebral*”.

Noutatea subversivă a poemelor „barbiene” ale lui Valeriu Matei constă în asocierea *dionisiacului* și *apolinicului* celui de-al treilea element: *satanicului* (bacovian). Viziunile trecute prin nuntirile cosmice, prin jocul textistențial, prin „*jocul existenței nou*”, prin zămisliri de dogme izbucnite „*din hău în ghem/ de cifre la Göttingen*” din semne stinse, obosite sfârșesc în conștiința atotputerniciei neantului, care a înlocuit cosmosul clar, originar: „*cosmos clar, originar/ ce ne pierde în zadar/ aruncându-ne în sine/ din mult bine-n nu prea bine./ jocul existenței nou/ capătă prin noi ecou*”

și pe sine se concepe/ unde moare-acolo-ncepe/ și are tristețe multă/ când nuntirea-i întreruptă/ iară cosmosul cu zarel se transformă-n demâncare” (Oul, I).

Nunta de regnuri pure pe arcul din Carpați e văzută și ea în culori satanice, firul de alior și cel de năgară care s-au nuntit se vor transforma în humă, „germinând sub crusta cea de gheață/ lent veacurile sfintei seminții/ s-arunce spre înalțuri altă viață/ de regnuri pure, rezistente, vii...”.

„Multipla aparență și veșnica schimbare”, „eterna reînțoarcere a vieții”, fremătarea enormă și furtunatică a Orgiei (Orgiei „de ritmuri vii, de lavă, de freamăt infinit”), prefacerile mistice în clar de lună, ferecarea de curcubeie, cununarea cu somnul, împresurările „de gânduri, de neliniști, de-adâncă înduioșare”, într-un cuvânt transcenderile – dionisiace ale „neprihănitelor zori” apar cenzurate, la Matei, de neantul devorator a toate.

Volumul se încheie cu un firesc *epilog dogmatic*” și cu proiectarea ultimei dogme: „Și-ți spun dogma cea din urmă-/ în hău viitorul scurmă/ cu șfială și cu frică-/ viitorul e pisică/ și de dai în el mai tare/ mereu cade în picioare”. E un viitor implacabil, destinal, care nu poate fi împlânzit în chip dionisiac, ca la Barbu.

De reținut este schimbarea radicală de registru, elegiacul și șoptitorul de rugă devenind imprecativ, smulgător de măști, vitriolant. Poetul, grav și până acuma, se dedică satirizării acide, fără niciun element de condescendență: lumea e în continuă destrămare, e „cu multe și diverse fețe”, cu „mereu alte ziduri șlefuite de aisberguri” (Rătăcitori și ziduri); „ritmul e tot mai alert și viitorul e mai aproape/ cu umbrele, tot mai dense, în cârcă – ducând pe brațe/ ca pe-un Graal, cupa socratiană/ spre buzele celor care vin să se nască” (Povara umbrelor); apar, în imaginarul poetic, *corbii, hienele, viermele timpului, danemarca noastră* (putredă, întunecoasă), *mârțoaga, limacșii,*

pruritul general, struț-zebra cu schimbări spre cal (a regimului roș, comunist).

Se configurează chiar un bestiarium, o scenă turnantă de personaje grotești, caragialești, dintr-un adevărat teatru al absurdului: „agenții de circulație/ ancoraji de bastoane ca de Arca lui Noe”, „cântăreții de ocazie/ cu melodiile gălgând sub cerul gurii”, „uscători de prune” cărora „le alunecă din mâini/ bagheta de dirijare-a guvernelor”, „doloфанul peltic/ cu șampania imperială în nări” (Ecuatorul umbrei). E o lume a nonsensului, în care temeuriile sunt surpate și Dumnezeu *e mort*.

Această imagine nietzscheană apărea, în primele cărți, pe fundalul unei trăiri profund interiorizate a singurătății. Grupajul intitulat *Stea peste mare* ne aduce dovada unui debut premergător apariției primului volum, *Stâlpul de foc*, în 1988.

Începuturile poetice ale lui Valeriu Matei, surprinzătoare prin nouitatea viziunii și a formulei mitopo(i)etice, datează, de fapt, din 1976-1977. Raportate la epocă, ele se diferențiază net atât de tabloul tematic general, cât și de modul în care se rostea discursul liric. Lipsesc cu desăvârșire spiritul înrobitor al tradiționalismului, ideologizarea la zi, ocazionalismul.

Poetul recurge mai degrabă la sugestia metaforică și muzicală specifică simbolismului, preferând misterul, vagul, disparentul, „însemnul tainei de-nceput”. Totul se atmosferizează, se topește într-o nuntire a elementelor, într-un „cerc rotitor” al mișcării, totul urmează „un ritm etern”. Poetul blăgînizează și bacovianizează în același timp, deschizând și închizând totodată perspectivele: „pământul nopții tremură sub stele/ ca un lăstun rănit de-atâta zbor./ în miezul lui transpar zvâcniri rebele./ largi zariști de lumină erup spre cer și mor”, „născuți/ sub sărutul crucii/ celor patru orizonturi./ într-un spațiu uitat/ de Dumnezeu și de speranțe” (Povara nopții); „Fum, ceață, neguri și smoolă/ în ceruri

și pe pământ./ Singur în casa-mi mutilată și goală/ din disperare murmur un cânt” (Calendare).

Po(i)etica lui Valeriu Matei se distinge printr-un intelectualism fin, estetizat, fără glacialitate rațională, manifestat și într-un citadinism elevat. „Sistemul perceptiv și reacțiile frapante sunt și rămân ale unui citadin, oponent însă de plano hibridului și râvnind orizontul liber” (Constantin Ciopraga).

Demersul intelectual se concretizează, în special, după dialogul cu Ion Barbu, în expresii aforistice care surprind mersul peste lucruri a Ideii, după cum constata cu perspicacitate același critic: „Perspectiva rezonator-intelectuală, pregnantă, favorizează – în mai toate plachetele – limbajul aforistic generalizant. Incizii cu finalitate cogitativă, ca următoarele, ar putea fi materie de eseistică:

– *Libertatea de a trăi poartă-n cârcă libertatea de a spune* (Povara umbrelor).

– *Noaptele singurătății sunt abisale* (Ecuatii lirice în ultimul deceniu).

– *Realitatea e mereu revopsită* (Cu mâinile curate)” (în *Convorbiri literare*, nr. 9, 2006).

Discursul filosofic se susține cu un vizionarism și cu o bună ordonare compozițională, care contrapuncea gravitatea și solemnitatea sau oracularitatea. „Contemporan cu Orfeu”, este un „postmodernist moderat”, constată criticul, precizând că așa cum „cuvintele se leapădă de înțelesuri”, menirea creatorului este aceea de a fi un „restaurator sagace”, „revenirea la sacral și puritate” fiind „o *reconquista*”.

Valeriu Matei este, esențialmente, un foarte inventiv intercultural, personalizând intertextul, transformându-l, de fapt, ca în cazul replicilor contrabarbiene, într-un mod de a dialoga cu poezii, pe care îi subsumează programului său estetic. Își însușește astfel creator modelul rimbaldian de poet tânăr („Sunt tânăr, ochii mei ating/ lama piezișă

a razelor de soare/ cu setea unor ramuri ce se frâng/ peste izvorul susurând răcoare” – Șaptesprezece), modelul nichitastănescian de poetică metalingvistică și intelectualizată („fatalitate și orbire... alineată în reala/ succesiune-a vieții neînsemnate/ ca un soldat-prizonier – râvnita libertate// e întuneric în a fi și scânteieri în ne-ființă/ consoana umbrei devorează/ în somn luminilor vocala/ iradiind și scânteind/ cu nimb cernit de suferință...” – Imposibilul Demiurg), modelul bacovian de sugerare chintesențială a stării sufletești („Noapte. Pustiu. Spovedanii. Căință./ Tristețe profundă – palid lămâi./ Nu mă atinge, nu-mi rupe ființa moarte a nimănui./ Singurătate. Nesomn. Depărtări./ Corul de îngeri vesti miezul nopții./ Nu mai răzbate spre alte zări/ strigătul meu clătînând arcul bolții” – Noapte. Pustiu. Spovedanii. Căință.).

Lectura marilor filosofi i-a modelat structura antinomică, contrapunctică a discursului mitopo(i)etic: „mă întâlnesc cu viața/ ca nou-născutul ce se lovește de aer/ descătușând primul strigăt// o accept cu nesaț –/ imensă și nepăsătoare –/ îmi aduce deznădejdea// învăț astfel singurătatea tumultului/ și iubirea pentru formele ei/ ce mă împrejmuie// dezarmat sunt în fața ta, viață./ ca o lacrimă a tăcerii/ și, în miezul tău abrupt –/ iluminat de armonie –/ îmi murmur iubind disperarea/ ca pe o rugă veche/ a unui clavir dezacordat” (*Impact*).

Valeriu Matei con-figurează, cu mijloace specifice peisaje sufletești filosofice, bazate pe paradoxuri, pe o înlănțuire a contrariilor conform principiului *coincidentia oppositorum*.

Elegiile fiului risipitor (1979-1980) reconfirmă predispoziția poetului spre filosofie sub formă de peisaj sufletelesc paradoxal, constituit din reliefuri diverse – realiste și suprarealiste, împădurite și golașe, urcătoare și coborâtoare într-o ondulare mioritică/blagiană. E, așa cum obișnuiește poetul în ultimul timp, o replică la *Elegiile*

din *Duino* ale lui Rilke sau la *II Elegii* ale lui Nichita Stănescu?

E mai degrabă expresia odiseii veșnicei căutări a sinelui de către un eu ce încearcă să se recupereze din alterități și facticități, din eminesciana „herghelie de întrebări”, din alunecările glisante ale înțelesurilor spre neînțelesuri. Este angajarea în devenirea ființei, în revelarea heideggeriană a propriului eu (*Ereignis*), care este lumina a ființei și, totodată, a spațiului și timpului într-un loc privilegiat.

Acest loc este însă al indeterminatului și incertului, al ciudatei întâlniri a marginii și nemarginii, ale lui *ceva* ce ni se dă și a nimicului care ne ia totul, al schimbărilor neîncetate a formelor care întunecă forma pură, al „*lumii întâmplărilor de dinaintea noastră*”. E vorba de conștientizarea faptului că „*chiar dacă suntem măsura faptelor noastre, totdeauna mai mult suntem înfăptuiți/ decât făptuim*”, că lumina numelui nostru „*pe care ar trebui să-l purtăm*” e „*ca un fluviu măreț și demn ce duce/ spre izvorul dintâi*” și „*poartă, precum semințele, întregul adevăr al sângelui/ însemnat cu pecetea destinului*” (Întâia elegie).

De ce măcinarea și risipirea, de ce captivitatea neliniștii căutărilor „*când de-un secol se tot trâmbițează că Dumnezeu a murit*”, de ce întrebarea asupra unui înțeles când „*toate se repetă mecanic și plictisitor*”, când „*ziua de ieri și cea de mâine/ stau la limita alegerii libere/ ca doi câini flămânzi*”? E totuși o renaștere a luminii „*ce ne deșteaptă și ne înalță*”, e o lipsită de mefiență apropiere de propriul sine prin înstrăinarea de „*captivitatea prezentului*”, e totuși o sisifică reluare de întrebări cu speranța unei lumini, e, totuși, lumina zilei ce se naște și veghează chipul iubitei, e totuși senzația securizantă că poetul, împresurat de ritmul ascuns al luminilor și de muzica nesfârșită a sferelor, este „*o petală în tremur/ pe brațul trandafirului*”, e totuși o firavă nădejde că în lupta dintre frumusețe și înțelepciune în

care învinge moartea, apare și „*o simplitate cumplită a descoperirilor*” și „*necuprinsa tăcere a înțelepciunii*”.

Toate se adună, până la urmă, în pacea unei unități a trandafirului lumii: „*tu, sublimă promisiune a zeilor, trandafir al lumii./ aduni dincolo de patimile vieții de aici/ tot ce-i spirit și esență tare/ în ființa neamurilor./ luminile înalte ale vieții/ celor care prin faptele lor/ sunt fără de moarte./ roua cerească a mântuirii./ iubirea de dincolo de patimi./ înțelepciunea sacră a începutului și sfârșitului*” (*Elegia a șasea*).

Locul privilegiat e spațiul unde „*taina cea mare/ e-n lipsa însemnelor tainei*”, unde „*privirea orbește de prea mult văz, de simplitatea divină de-a fi mereu în afară*”, unde „*rătăcit în lumină*” poetul se întoarce și „*spre-nserarea din lucruri/ însingurat și mai liber ca totdeauna*”. Revelările se ocultează, lovindu-se mereu de factități: „*vreau să cuprind/ piatra care mă împiedică să trec./ o ating – e mormântul tatălui meu;/ însetat, vreau să sorb/ roua pajiștilor./ o ating –/ sunt lacrimile mamei;/ duc la buze/ bobul de grâu și sărut/ chipul Mântuitorului;/ ascult vânturile, ascult ploile/ și simt cum cade noaptea peste orizont/ ca un nou înțeles al liniștii –/ orbirea e o lumină/ avidă de static*” (*Elegia a șasea*).

Reunite într-o singură viziune, aceste peisaje sufletești ale revelării/ ocultării propriului sine, ne aduce efigia unui poet prins, ca în tablourile fratelui său Iurie Matei, între un concret foarte real și un nonconcret ireal, mustind de semnificații alegorice și parabolice, avântat în spiritul ascensionalității solare dacice, dar și oprit, ca și căderile cetății eterne a Romei, în istorie – de la mărire la cădere, copil rimbaldian al firii înspăimântat de propria fragilitate de trestie gânditoare, cenzurat de tăcerea înțelepciunii, dar și cuprins de o mânie etică la vederea figuranților din teatrul absurd (și politizat, caragializat) al lumii (basarabene), Valeriu Matei este un poet al singurății sfășietoare

din care se arată neantizatoarea neființă, dar și poetul acestui neam (în sensul lui Goga și Vieru) făcând și o *Descriptio Patriae*, plină de pathos patriotic/ sentimental și de legământ filial efuziv („*Ca o rodie tăiată în două/ de spadele întunericului,/ ca o lacrimă în cădere,/ ca un strigăt ce țintește moartea –/ Patria mea tu ești*”); este un poet care se transferă ușor (conform semnificației arhetipale a lupului) din tărâmul profan în cel sacru, dominat de Idee și Credință; este un poet care se poate încredința discursului meditativ epic, cu tirade retorice baroce, arborescente, dar și concentrării miniatural-aforistice: „*steaua nopții cea singură,/ tăcerea cea singură,/ întunericul fără de soartă/ mă pândesc dintr-un ochi/ fără culoare,/ fără lumină,/ fără de trup;/ ca un zid al neființei – întunericul,/ fără sfârșit – tăcerea,/ rece steaua;/ inima se zbate/ ca un clopot fără de limbă*” (Crochiu).

Printr-un asemenea discurs mitopo(i)etic se reflectă luminile, umbrele și penumbrele ființei, Valeriu Matei se înscrie în contextul modernității, ajutat și de un limbaj care „*necesar și dirijat în mod necesar, instituie pentru scriitor o condiție sfâșiată*” (Roland Barthes). Singurătatea produce și o solitudine alienantă a limbajului care nu se cunoaște pe sine, căzând în neființa neînțelesului, în spațiul dintre „*neantul negru din capul meu*” și „*limpezimea mărilor*”, spațiu al „*cuvintelor topite prin nerostire*”, spațiu în care „*în orbitoarea explozie a luminii/ întunericul germinează/ ca o sămânță sub crusta înghețului*”: „*neputincioasa-mi limbă/ naturii moarte-aș da-o/ precum Scaevola și-a dat/ mâna focului/ să ardă/ în revărsarea lăvei,/ să înghețe/ pe aisbergul prezentului/ și să învețe a numi/ dând viață*” (Tristul cântec al formelor).

Valeriu Matei cel care scria prin 1984-1985, la Noul Ierusalim, nu departe de Moscova, unde era de fapt exilat, *Decriptio Patriae* cu evocarea și invocarea unor locuri și personalități din istoria românilor:

Sarmizegetusa, Posada, Podul Înalt, Călugăreni, Câmpia Turzii, Albei-Iulia, a lui Deceneu, Porumbescu și Eminescu, a „*sfâșierii din 1940*”, s-a impus, în context mitopo(i)etic românesc, ca un poet ce cultivă modul intelectual al Lirei în sens barbian și nichitastănescian.

Cei doi patterni declarați ai săi îl vor îndruma – părintește – pe făgașele, intersectate chiasmatic, ale vechimii mitologice (dacice) și (post)modernității metalingvistice, în care cuvintele se îngână cu necuvintele, iar memoria (inter)culturală îmbie la inserturi referențiale, adică la intertextualitate. Cel cu care s-a intertextualizat, într-o întreagă carte, este Ion Barbu, poetul care s-a închinat, după propria mărturisire, versului care aduce „*o lume purificată până a nu mai oglindi decât figura spiritului nostru*”.

Inteligența, remarcată de mai mulți critici, nu s-a rezumat la „*complexele de cultură*”, ci și la un mod artistic nativ, moștenit, evident, de la mama sa, Sevastița, mare povestitoare, care asigură fluenta, plăcerea barthesiană a textului și, totodată, disciplina și exactitatea lui carteziană. (Iată că din dedesubturile structurale se ivesc alți doi patterni, apropiați și paronimic: Barthes și Descartes.)

S-au depus eforturi deosebite de clasificare tipologică și fenomenologică: cărei orientări se afliază Matei: tradiționalismului, neomodernismului, postmodernismului (optzecist), transmodernismului?

S-ar putea să fie o încorporare programatică eteroclită?

Bineînțeles că da, cu precizarea – care se cere imperios – că totul se adună la el într-o sinteză originală și originară, într-o mitologie a personalității sale, despre care vorbește același Roland Barthes, care ascultă doar de lăuntru constituțional al poetului de tânăr aed, precum se credea tot la 1984: „*Tânăr aed – nu vreau s-ascult preziceri/ că dragostea-mi voi pierde în curând/ și din Infern re-ntors, rănit și-nfrânt./ voi fi eu*

*însumi pradă sfâșierii.// Nu vreau s-ascult
preziceri. Înfloresc/ cireșii și-nverzește
iasomial și-n țara-mi sfâșiată urmăresc/
singura pradă sacră – poezia”.*

„Singura pradă sacră” – poezia – vine să consfințească un mod ontologic aparte, propriu căutătorului de esențe barbiene, rostite ingenuu sub semnul prăzii capturate cu sus-numita inteligență.

Țintele acestei vânători intelectuale se schimbă mereu și iată-l pe poet, la ora aceasta a deplinei maturități estetice, pornit să proiecteze, într-o nouă mitologie a sa, geneza lumii (*Ziliada*). Îmbrățișează, astfel, paradigma neoromantică a actului poetic sinonimizat cu actul auroral al genezei.

Ce face acum poetul? Valorizând câteva substraturi structurale-biblice, ezoterice, personale –, el își concepe poemul „nașterii” ca pe „o șansă de perpetuare a morții”, ca pe o cădere cioraniană în istorie a „începutului începuturilor”. El urmărește, visceral, instaurarea „jocului rațiunii neprihănite”, a fricii, a luminii și umbrei, a înseși nașterii și morții ca spectacol ființial, a somnului, a iluziilor, a „comediei calvarului”, a cunoașterii și necunoașterii, a „vârcolacilor îndoielii”.

Totul încapă într-o „bizară alcătuire a ființei” cu un „ritm al întemeierii și-al stingerii” cu alternanțe dialectice ale „marginii” și „noului miez”, ale rănilor vechi și rănilor noi, ale îngrijorării, tristeții cu bucuria cunoașterii hărăzite doar zeilor.

Ziliada e panorama existențializată a lumii, e însăși scrierea de poem care

cuprinde geneza și partenogeneza evoluției: „risipiți în lume ca niște izvoare/ din care beau sufletele însetate,/ poezii adevărilor tale/ sunt noul liant între ziua de astăzi/ și viitor; în rostirea lor/ semințele cuvintelor au aripi și cuprind/ uscatul și apele, înaltul și adâncul, rodesc și duc la împlinire/ fructul dezlegării înțeleșurilor” (Ziua a douăsprezecea).

Luând în considerație modul în care și-a structurat volumul de sinteză însuși poetul, descoperim o unitate holistică în ciuda schimbărilor de formulă și registru, poezia sa trădându-și modernitatea, transmodernitatea mai degrabă decât postmodernitatea (spune Theodor Codreanu) și printr-o deschidere interculturală și – bineînțeles – intertextuală spre Marele Text al poeziei românești și universale, spre altitudinile rarefiate, barbiene ale Ideii, dar și spre zonele de jos ale limitelor existențiale, scriind și poezie ocazională în care confruntă politicul cu eticul, dată fiind și angajarea sa în lupta pentru idealurile naționale, adevăr și limba română (în calitate de arhitect al Renașterii basarabene, de fondator al *Frontului Popular*, de deputat și vicepreședinte al Parlamentului R. Moldova).

Omul Cetății completează organic, conform statutului obișnuit în spațiul basarabean, Poetul.

Acad. Mihai CIMPOI
Institutul de Filologie al AȘM
(Chișinău)